

Mlčení

Mlčení u sv. Jana

Alfonso Baldeón-Santiago, OCD

Ticho, mlčení není centrálním tématem u Jana, ale má velkou důležitost, protože patří k základním prvkům, jež vytváří klima podporující duchovní růst, jež také definuje vnitřní postoj člověka, v kterém se otvírá zkušenosti Boha. V jeho díle můžeme rozlišit dvě dimenze mlčení.

A. Teologická dimenze

1. BŮH SE SDÍLÍ V MLČENÍ

Podle J se vztah člověka s Bohem zakládá úplně na Boží iniciativě. Bůh vztah začíná a dává mu své vlastní rysy. A Bůh je Bohem mlčenlivým, který „mluví stále ve věčném mlčení“ Vyr 2,21, který v mlčení vyslovuje a vyjadřuje sám sebe a v mlčení se zjevuje a sdílí člověku. Bůh je „umlčená hudba“. „Pohleďte na to nekonečné vědění a na to skryté tajemství, jaký mír, jaká láska, jaké ticho je v té božské hrudi!“ Vyr 6,17. Jeho přítomnost v člověku, ve „středu a základu duše“ je tichá, tam přebývá „skrytě a mlčenlivě“ ŽP 4,3.

Proto, aby se člověk otevřel božskému sdílení, musí se udržovat v „pokoji a duchovním mlčení“ ŽP 3,66, protože „to, co Bůh dělá v duši... je v mlčení“ ŽP 3,67. J nás zve ke zkušenosti s Bohem, kontemplaci, „mlčenlivé komunikaci“ ŽP 3,40, která se uskutečňuje „v onom klidu a mlčení té noci“ DP 14,25. Jedná se o „klidné a nehybné poznání, bez hluku hlasů; a tak se v ní těší ze sladkosti hudby a z nehybnosti mlčení.“ DP 14,25. J mluví také o „duchovních dobrech, které Bůh pouze svým vlitím vkládá do duše pasivně a skrytě, v mlčení“ N 2,14,1.

Toto sebesdílení Boha člověku se uskutečňuje tedy „jen v samotě všech forem, vnitřně, s lahodným klidem, poněvadž jeho poznání je v božském mlčení“ Vyr 1,28. Svatý Jan zve ke kontemplaci „tajné nebo skryté Boží moudrosti, ve které bez zvuku slova... jako v tichu a klidu... vyučuje Bůh potají a ve velké tajnosti duši, aniž by ona věděla jak“ DP 39,12. Mlčenlivá Boží komunikace žádá od člověka přijímající postoj utvořený osobním mlčením: „na cestě ducha... činitelem a tím, kdo promlouvá skrytě k osamělé duši za jejího mlčení, je Bůh“ ŽP 3,44.

2. SDÍLENÍ BOHA VYŽADUJE MLČENÍ

Podle J „není možné, aby se tato převznesená Boží moudrost a řeč, jakou je kontempace, mohla přijmout jinak než ve ztišeném duchu, odloučeném od diskursivních chutí a poznatků“ ŽP 3,37. Skutečně, mlčení je nutná podmínka pro přijetí Božího mlčenlivého sebesdílení. Vskutku, „moudrost do nás vstupuje skrze lásku, mlčení a umrtvování“ Vyr 2,29, proto „mají všechny tyto prostředky a cvičení mohutností zůstat vzadu a v mlčení, aby mohl Bůh sám působit v duši božské sjednocení“ V 3,2,2.

3. SDÍLENÍ BOHA PŮSOBÍ MLČENÍ

Jestliže je mlčení intimním požadavkem Božího sdílení se člověku, je také jedním z hlavních účinků, které toto sdílení v člověku působí. V něm „se duše cítí uváděna do mlčení a naslouchání“ ŽP 3,35, protože Bůh tehdy uvádí mohutnosti a chutě duše do „spánku a mlčení“ N 2,24,3. Proto některá z těch „velmi niterných a skrytých sdílení ducha“ způsobují v smyslech a mohutnostech „velkou odmlku a mlčení“ N 2,23,4. A tak duše „okouší pokojnou nečinnost a duchovní mlčení, na které ji Bůh vskrytu připravoval“ ŽP 3,66.

Podle Jana jedno z kritérií autenticity duchovní zkušenosti spočívá v tom, jestli člověk postupně integruje mlčení do svého vlastního života jako přijatý dar, „protože to, co neplodí pokoru... a mlčení, co to může být?“ V 2,29,5. Hluboký a upřímný postoj mlčení osvědčuje duchovní zralost člověka, neboť když je duše pozorná v Bohu, „hned je zevnitř pužena k tomu, aby mlčela a prchala před jakýmkoli povídáním“ K8. Nejedná se o mlčení uložené zvenčí nebo dosažené osobním úsilím, nýbrž spíše o vnitřní požadavek (je zevnitř pužena), ovoce přítomnosti a působení Boha, který stále víc naplňuje lidské schopnosti.

4. MLČENÍ JAKO POSTOJ NASLOUCHÁNÍ

Bůh Jana od Kříže je mlčenlivý, ale není to Bůh němý. Je to Bůh obrácený k člověku v stále iniciativě dialogu. Touží mluvit k člověku a touží, aby mu on naslouchal. Kvůli tomu nešetří silami, když nás uvádí do těch osobních podmínek, jež více umožňují naslouchání: „Boha stálo mnoho, aby přivedl duše až sem, a velice si cení

toho, že je dovedl do tohoto osamocení a do tohoto vyprázdnění jejich mohutností a činností, aby jim mohl mluvit k srdci, a to je to, co si vždycky přeje“ ŽP 3,54; srov. DP 35,1; V 3,3,4.

Mlčení je nutnou podmínkou správného naslouchání a slyšení Božího Slova, protože „jak říká Mudrc, slova moudrosti je slyšet v mlčení“ ŽP 3,67. Kristus, věčné Slovo Otce, shrnuje v sobě vše, co chce Bůh sdělit lidem, „protože když nám dal svého Syna, který je jeho Slovo, a On nemá jiné, řekl nám všechno jednou provždy v tomto jediném Slově a nemá už, co by říkal“ V 2,22,3. Kdo by hledal v Bohu jiné slovo „urážel by Boha... protože Bůh by mu mohl odpovědět takto: Když už jsem ti řekl všechno ve svém Slově, kterým je můj Syn, a nemám jiné, co ti mohu nyní odpovědět nebo zjevit, co by bylo více než toto? Upři oči jen na něho, protože v něm jsem ti řekl a zjevil všechno“ V 2,22,5. V tom je Otcovo pozvání úplně se oddat naslouchání Synu: „Poslouchejte jeho, protože už nemám co zjevit ani co oznamovat“ V 2,22,5.

Poslouchat, naslouchat, přijmout Slovo celým naším bytím, je možné jen v mlčení, protože „Jedno slovo pronesl Otec, a to byl jeho Syn, a to stále pronáší ve věčném mlčení, a v mlčení má duše naslouchat“ V 2,21. Mlčení a Slovo jsou zde ve vzájemném vztahu. Slovo se rodí z mlčení, protože v božském mlčení je zplozené a vyslovené. Mlčení je vlastním prostředím Slova, kde ono může vyjádřit všechny své možnosti a rozvinout své působení. Jen v mlčení může být vnímané ze strany člověka s plným přijetím a úplnou disponibilitou.

Podle Jana „na cestě ducha... činitelem a tím, kdo promlouvá skrytě k osamělé duši za jejího mlčení, je Bůh“ ŽP 3,44. Proto před Božím Slovem vždy nutně potřebujeme znovu nalézt mlčení jako nevyhnutnou podmínku pozorného naslouchání, potřebujeme „naučit se ukládat mohutnostem mlčení a ztišit je, aby mohl mluvit Bůh“ V 3,3,4, paměť „aby mlčela a byla němá, a jenom sluch ducha aby naslouchal v mlčení Bohu a říkal s prorokem: Mluv, Pane, neboť tvůj služebník slyší“ V 3,3,5. Toto mlčení vytváří v lidském duchu nutnou svobodu, v níž se duch nabízí jako prostor, kde může plně znít božské Slovo. Jakákoli jiná myšlenka nebo úvaha „by jí překážely, zneklidňovaly a tropily by hluk v hlubokém mlčení, které má vládnout v duši co do smyslu i ducha pro tak hluboké a jemné slyšení, když Bůh mluví k srdci v této samotě, jak řekl skrze Ozeáš (2,14). On mluví ve svrchovaném pokoji a klidu, když duše poslouchá a slyší, co mluví Pán“ ŽP 3,34.

Tímto teologálním pozorným nasloucháním se člověk otevírá hlubokému dialogu s Bohem. Tak Bůh, který je „nekonečný hlas“ DP 14-15,10, a „který se sdílí, když nechává zaznívat hlas v duši“ DP 14-15,11, a který „je duchovní hřmot a hlas, který je nad všechnen zvuk a hlas; tento hlas přehlušuje každý jiný hlas a jeho zvuk přesahuje všechny zvuky světa“...“a tak je jako nesmírný vnitřní hlas a zvuk, jenž odívá duši mocí a pevností“ DP 14-15,9.10.

5. MLČENÍ, PLNÉ VYJÁDŘENÍ ČLOVĚKA PŘED BOHEM

Jan připomíná exhortaci naší Řehole, která nás zve k mlčení a naději: „v mlčení a naději bude naše síla“ K 30. Mlčení a naděje, tak spojené, tvoří celkový postoj člověka před Bohem, v otevřenosti, v očekávání, v přijetí, v teologální pozornosti. Při jiné příležitosti to vyjádří takto: „v mlčení a naději a láskyplné paměti“ K 16. V tomto postoji obohaceném slyšením a přijatým Božím slovem může říci: „když budu přemítat o těchto věcech ve svém srdci, budu žít v naději na Boha“ ŽP 3,21. Jiný výraz typický pro Jana pro tento celkový postoj člověka před Bohem je „mlčenlivá láska“, jediná mluva, kterou Bůh rád slyší od nás. V 6,10

Snad je to právě láska a naděje, základní teologální postoje, které dají náboženskému mlčení jeho vnitřní hodnotu a vykoupí jej z nebezpečí, že zůstane pouhou asketickou praxí a změní jej na hebký a transparentní výraz toho, čím člověk touží být, sebou samým, v přítomnosti Boha.

B. Asketická dimenze mlčení

Na druhé straně Jan nezapomíná, že mlčení je hodnotnou asketickou praxí v celé náboženské a duchovní tradici. Ví, že se jedná o něco namáhavého a složitého, k čemu se necítíme přirozeně přitahováni, o hodnotu, o níž se máme starat se stálou bdělostí nad sebou.

1. CHYBA MNOHO MLUVIT

Jan je drzý, když přesně odhaluje duchovní nezralost „duše, která se pohotově pouští do mluvení a jednání“, o níž bez okolků říká, že „je velice málo pozorná v Bohu“ K 8 A „mluvení rozptyluje“, jak píše v tom samém dopisu, duši od té pozornosti, s kterou má být radikálně nasměrována k Bohu.

Mezi „návyky na dobrovolné nedokonalosti“, které Jan odhaluje, patří „zvyk hodně mluvit“ a „některé hovory a chuť mít něco rád, vědět a slyšet a jiné podobné“ V 2,42, což je velká „škoda v tom, aby mohla (duše) růst a kráčet vpřed ve ctnosti“ V 1,11,4. Proto neopomine upozornit, v souladu s biblickým učením, že se má

„vydat počet z každého sebemenšího slova a myšlenky“ před Bohem Výr 1,74, a tak „z každého slova, které byste pronesly mimo řád poslušnosti, se budete před Bohem zodpovídat“ Výr 2,6.

Ohledně tohoto tématu nemůže Jan opomenout napomenutí obsažené v Listu sv. Jakuba, 1,26: „Jestliže si někdo myslí, že je zbožný a nedrží na uzdě svůj jazyk, jeho zbožnost nemá cenu“ a dále poznamenává: „což se vztahuje nejen na jazyk vnější, ale i na vnitřní“ Výstrahy 9. Vnitřní-vnější, touto dvojicí Jan také poukazuje na dva typy mlčení: mlčení slov (více vnější) a mlčení myšlenek (neboli vnitřní mlčení).

2. NUTNOST UMĚT MLČET

„Umět mlčet“ je podle Jana „velká moudrost“ Výr 2,29., a tak v chuti k samotě a mlčení rozpoznává jednu ze „známek vnitřního usebrání“ Výr 2,39. Toto mlčení je „největší potřeba, kterou máme“, a bez ní „je nemožné dělat pokroky“ K8.

Zůstávat v mlčení je podle Jana jedno z nejméně preferovaných asketických cvičení, a tak „lepší je ovládat se v řeči než se postit o chlebu a vodě“ Výr 5,12. Musíme vyloučit „slova, která by nebyla čistá“ Výr 6,28 nebo ta, která by mohla někoho urazit Výr 6,29. Jeho rada je ostrá: „mluv málo“ Výr 6,19; 6,26 a „když bude zapotřebí promluvit, ať je to s klidem a mírem“ Výr 2,3.

V tomto umění mlčet, jako i v jakémkoli jiném asketickém cvičení, má být podstatným a jediným činitelem vždycky Kristus, vzor dokonalého člověka: „neudělat nic ani neříci závažné slovo, jež by neřekl nebo neudělal Kristus, kdyby byl v postavení, v jakém jsem já, a byl stejně starý a zdravý jako já“ Stupně 3. Často radí: „vzpomeňte si na ukřižovaného Krista a mlčte“ K20. Podle něho „není-li tento život napodobováním Krista, není dobrý“ K25, proto radí „jděte v Jeho stopách při umrtvování ve vši trpělivosti, v úplném mlčení a ve všech touhách po utrpení“ K7.

3. ASKEZE S TEOLOGÁLNÍM HORIZONTEM

Celá sanjuanistická askeze, a zvláště tato o mlčení, je beze smyslu, jestliže není dispozicí k intenzivnímu pěstování vzrůstající otevřenosti lidského bytí před Bohem. Teologální horizont dává asketickému úsilí, které předpokládá pěstování určitých postojů nebo vykořenění některých nedokonalostí, jeho opravdový smysl a význam. Dodatky k výzvě k mlčení jsou přesné indikace o jeho pravém teologálním účelu: „konajíc všechno z lásky k Bohu“ Výr 2,26, „vést svou čistou a nedotčenou duši k Bohu“ Výstrahy 9, „mlčení a ustavičný styk s Bohem“ Výr 2,38, „vše zapomínajíc pobývejte ve svém usebrání se Snoubencem“ Výr 2,14, „přenášejte veškeré hnutí na Boha“ Výr 2,1 atd., neboť „kontemplativní duše...má mít tak ráda samotou a mlčení, že by nesnesla společnost jiného tvora... má líbezně zpívat v kontemplaci svého Snoubence a z lásky k němu“ Výr 2,41. Co se týká vnitřního mlčení, mlčení myšlenek, Jan upozorňuje, že „jediná myšlenka člověka má větší cenu než celý svět; proto je jí hoden jedině Bůh“ Výr 1,35; srov. Výr 2,36. Jestliže to platí o myšlenkách, čím více to platí o slovech!

Na závěr můžeme říci, že podle Jana není mlčení absolutní hodnotou samo o sobě, nýbrž hodnotou relativní. Vztahující se ke komunikaci člověka s Bohem. Tento vztah se děje v atmosféře mlčení, kde se Bůh zdarma zjevuje a sdílí člověku za podmínky, že člověk se před ním otvírá lidským mlčením, spočívajícím v úplné otevřenosti, v pozorném naslouchání, bezpodmínečném přijetí, radikálním směřováním k Bohu. Toto jsou nejzákladnější konotace nutné k tomu, aby se mlčení nezredukovalo na pouhý asketický prvek, nýbrž aby bylo především výrazem toho teologálního napětí, které má vymezovat duchovního člověka tak, jak ho chápe Jan.

(Přeloženo z knihy *Diccionario de San Juan de la Cruz*, Monte Carmelo, Burgos 2000.)

